

„A KORMÁNYOZHATATLAN KORMÁNYZÁSA” – KI IRÁNYÍTTJA A VILÁGPOLITIKÁT?

‘GOVERNING THE UNGOVERNABLE’ – BUILDING GOVERNANCE IN WORLD POLITICS

Szűcs Anita

egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest
anita@diplomacia.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A globalizáció összetett világának modellezése, a világpolitikai folyamatok absztrahálása nem egyszerű feladat. A globális kormányzás elméleti kerete a posztinternacionalista politika köré a transznacionális folyamatok erősödéséhez, az állami kompetenciák állam alatti és állam feletti szereplők részére történő átutalásához, az állam irányító szerepének változásához köti. Az államok és a nem állami szereplők sokaságának többszintű – lokális, regionális, országos és globális – kapcsolatrendszere, az ezekre épülő irányító hatóságok olyan alulról építkező, ki nem kényszeríthető szabályrendszert alkotnak, amely két szempontból hoz minőségi változást a nemzetközi rendszer anarchikus világába. Egyrészt az új irányító hatóságok működésének alapja nem a hatalom és a szabályok kikényszeríthetősége, hanem a közösség eredményessége lett. Másrészt a globális kormányzás rendszerének társadalmiasodott világa az irányító hatóságok gyors és egyre erősödő szétterjedésével megváltoztatta, erőteljesen decentralizálta a globális folyamatok szabályozásának központjait. A tanulmány a globális kormányzás összetett modelljének magyarózó erejét mutatja be.

ABSTRACT

Modelling the complex world of globalization and abstracting world political processes is not an easy task. The theoretical framework of global governance links the age of post-internationalist politics to transnational processes, to the transfer of state competencies to sub-state and supra-state actors, and the changing role of the state. The multi-level – local, regional, national and global – system of relations between states and non-state actors, the proliferation of the spheres of activities form a bottom-up, non-enforceable system of rules that brings qualitative change to the international anarchy in two respects. On the one hand, the legitimacy of the new governing authorities do not rest on power and law-enforcement but the effective functioning of the community. On the other hand, the socialized world of global governance has changed with the rapid and growing spread of governing authorities, strongly decentralizing the centres of regulation of global processes. The study presents the explanatory power of a complex model of global governance.

Kulcsszavak: globális kormányzás, nem állami szereplők, James N. Rosenau, hálózati modellek a világpolitikában, fragmegráció, összetett alkalmazkodási rendszerek

Keywords: global governance, non-state-actors, James N. Rosenau, networks in world politics, fragmentation, complex adaptive systems

A nemzetközi kapcsolatok egyik jellegzetessége a nem állami szereplők fokozott térnyerése, a világpolitika szereplőinek és kapcsolataiknak minőségi és mennyiségi átalakulása. Az államok, majd a hidegháború intézményesedett világrendjének multilaterális problémamegoldói, a nemzetközi szervezetek mellett már az 1970-es évektől megerősödtek a társadalmi szereplők. A transznacionális társaságok közvetlenül, tömegesen is megjelennek a politikai hatalomért folytatott harcban, egyes regionális konfliktusoknak jól behatárolható, a hatalom megosztását alakító tényezőivé váltak. Az egy-egy probléma megoldására létrejött civil szervezetek – a környezetvédők, emberi jogi aktivisták, és ide tartoznak többek között a szakszervezetek, a globalizálódó kultúrával szemben a hagyományos, nemzeti kulturális értékek őrzői is, sőt, szélsőséges példaként a terrorista csoportok is – hálózatosodása, a hatalomért folytatott harc relativizálódása pedig tartós minőségi változást okoztak az anarchikus nemzetközi rendszer szabályozásában.

A tanulmány a nemzetközi kapcsolatok elméletének tudományterületén a globális kormányzás modelljének magyarázó erejével foglalkozik. A globalizációs, határokon átívelő folyamatok – járványok, nemzetközi fegyver- és drokkereskedelem, a globális felmelegedés, a kiberbűnözés, a terrorizmus és a migráció – feletti ellenőrzés nem kizárólag az államok feladata. Az államok territorialitáshoz kötődő klasszikus szuverenitása átalakulóban van, az állam mellett a nem állami szereplők cselekvőképessége irányító hatóságok sokaságát hozza létre. Az 1990-es évekre kialakult többszereplős, többszintű, összetett világrendszer egyik fő kérdésévé – James N. Rosenau szavaival élve – „a kormányozhatatlan kormányzása” és a világpolitika új folyamatainak elméleti modellezése vált (Rosenau, 2007).

A nemzetközi kapcsolatok elméletének kutatói az 1970-es évek óta fokozott figyelmet fordítottak a nemzetközi rendszer változására. A kutatási napirendek egyik nagy alapkérdése, hogy lehet-e a jelenlegi sokszereplős, összetett folyamatrendszert világállam hiányában szabályozni? A szereplők számának növekedése hozott-e minőségi változást az anarchia nemzetközi rendszerébe? Megváltoztatja-e működési alapelveit, törvényszerűségeit?

A nemzetközi kapcsolatok elméletének főbb irányzatai – a realizmus, a liberalizmus, a marxizmus és a konstruktivizmus – az eltérő episztemológiai kereteiktől függően más-más választ adnak a kérdésekre. A köztük húzódó egyik legfontosabb törésvonal megmutatja, hogy milyen képet festenek az anarchia természetéről – erejéről, autonómiájáról, milyen recepteket adnak az anarchia konfrontatív jellegének csillapítására, a nemzetközi politika stabilizálására.

Kevés olyan alapelv van, amelyet a nemzetközi kapcsolatok elméletének minden nagy iskolája oszt. A nemzetközi rendszer anarchikus természete az egyik közös referenciapont. Az anarchia nem káoszt, zűrzavart jelent, hanem a nemzetközi rendszer sajátos szerkezetére utal: a nemzetközi politika világában nincs olyan globális főhatalom – ha tetszik, világállam – amely erőszak-monopóliummal rendelkezik, és kikényszerítheti a nemzetközi jogot, megállapodásokat. Globális főhatalom híján marad az a környezet, amelyben a szereplők egyfajta globális méretű természeti állapotban maguk döntenek saját sorsukról, a konfrontáció és az együttműködés mértékéről.

A realista iskolát a 2010-es évek óta domináló offenzív és defenzív neorealizmusok számára az erősödő interdependenciák, a nemzetközi jog növekvő relevanciája és a nem állami szereplők fokozódó szerepvállalása ellenére a nemzetközi politika maradt az, ami Thuküdidész idejében volt. Az erős katonai kapacitásokkal rendelkező politikai közösségek hatalomért folytatott harca, ahol a hatalom megosztása a nemzetközi politika legfontosabb ténye. A politikai hatalomért folytatott harc megértéséhez a realizmus szűk modellt állít fel, amelyben elég a nagyhatalmak politikai motivációinak, a hatalom tükrében értelmezett politikai haszon- és költségfogalmának megértése. A nemzetközi rendszer anarchiája fenyegető, bizonytalan világ, ahol a szereplők saját biztonságuk biztosításában, létük fenntartásában csak önmagukra számíthatnak. Ez a sajátos, a hobbesi „mindenki harca mindenki ellen” alapelvvel jellemzett önségélyrendszer, ahol a szereplők egymással ütköző önös érdekeiket követik, a szereplők akaratától függetlenül, sőt annak ellenére, szabályokat, a piac logikájához hasonló egyensúlyi rendszert hozott létre (Waltz, 1979). Az egyensúly alapszabályát a hatalompolitika „láthatatlan keze” alakítja. A legtöbb, amit az anarchia fenyegető valóságában az államok tehetnek, ha a túlhatalomra törő állam ellenében összefognak, és ideiglenes, problémaorientált szövetségi rendszereket alakítanak ki. A modellben a főszereplők a 21. században is az államok, hiszen a nem állami szereplők megjelenésével nem alakult át a hatalompolitika konfliktusos, versengő logikája, a nemzetközi politika világát továbbra is politikai költség-haszon elemzés segítségével definiált hatalommaximalizáló döntések alakítják. A realizmus szűk – Kenneth N. Waltz szavaival élve „takarékos” – modellje számára a nem állami szereplők súlya nem érte el azt a kritikus határt, amely a nemzetközi rendszer magyarázó tényezőivé tenné őket.

A nemzetközi kapcsolatok területén a második legnagyobb, a fősodorhoz tartozó akadémiai irányzat a liberalizmus világának szélesebb, a nemzetközi rendszer minden – állami és nem állami – szereplőjét is vizsgáló modellje. A liberális megközelítések a 21. században négy nagy kutatási napirend köré – társadalmi liberalizmus, kereskedelmi liberalizmus, liberális neoinstitucionalizmus és liberális republikanizmus – tömörülnek (Doyle, 1997; Jackson–Sørensen, 2007; Kiss J., 2009). Mind a négy irányzat racionális, költség-haszon maximalizáló szereplő-

ket feltételez, és az ezek együttéléséből fakadó, törékeny nemzetközi társadalom működését vizsgálja. Államok, nemzetközi intézmények, profit- és nem profitorientált társadalmi szereplők együttes, racionális költség-haszon elemzésen alapuló interakcióinak modellje azokra a tényezőkre fókuszál, amelyek a konfrontatív rendszerben egyfajta „instabil stabilitást” teremtenek (Moravcsik, 1997). A rend nem kikényszeríthető szabályokon alapul – melyeket a szereplők többé-kevésbé követnek –, hanem a politikai közösségek együttélési kényszeréből fakad. Az együttélés, a pusztán egymás mellett létezés önkéntelen szabályokat alakít ki, ezek a szabályok pedig – legyenek akár a legminimálisabbak is – természetükből fakadóan szocializálják a szereplőket. A szereplők kapcsolatrendszere nemzetközi társadalmat alkot. A nemzetközi rend inkább John Locke természeti állapotára hasonlít, azaz élhető, de tele van „kellemetlenségekkel” (Szűcs, 2013). Ez a törékeny, instabil kapcsolatrendszer a 20. század negyedik negyedére a liberális alapvetés szerint több szempontból minőségi változást hozott a nemzetközi politikában.

A kritikai irányzatok talajáról kinőtt iskolák – a marxizmus és a konstruktivizmus – szintén osztják a nemzetközi rendszer anarchikus felfogását. A marxizmus nemzetközi rendszerében az államok az általuk képviselt elit gazdasági érdekei mentén konfrontálódnak, létrehozva a transznacionális uralkodó osztályt, amely saját társadalmában éppúgy egyenlőtlenül osztja vissza a jövedelmet, mint az érdekeiket érvényesíteni kevésbé tudó, alulfejlett államokban. Az anarchia törésvonala itt társadalmi törésvonal, az elit és a kizsákmányolt tömegek között húzódik.

A konstruktivizmus magyarázó ereje a fogalmakat – így az anarchiát is – a fogalom létrejöttének, használatának, értelmezésének keretébe helyezi. Lebontja a nemzetközi politikai fogalomtárhoz kötődő keretet, a civilizációs, kulturális normákat, és feltárja az értelmezés folyamatát az értelmezett fogalommal együtt. Anarchia és rend – ahogy a konstruktivizmus atyja, Alexander Wendt híres tanulmányában világosan összefoglalja – az, amivé az államok teszik (Wendt, 1992). Azaz, az anarchia nem objektív, a társadalmi szereplőkön kívül álló jelenség, hanem a világpolitika konszenzuson alapuló ténye. A szereplők várakozásai, percepciói nagyban befolyásolják annak lényegét (Adler, 2012).

A nemzetközi rendszer anarchiája a különböző elméleti megközelítések szerint többféle rendet teremthet, minden iskola mást ért a rend fogalma alatt. A tanulmány a nemzetközi rendet a globális kormányzás modelljén belül vizsgálja,

A GLOBÁLIS KORMÁNYZÁS MODELLJE

Az államközpontú nemzetközi rend két fő alapelve a szuverenitás és a territorialitás volt. A territorialitás – ahogy Kiss J. László tanulmányában olvashatjuk – az emberiség történelmében anomáliaként létrejött államrendszerben a hatalom forrása, a modernitás nagy projektjének egyik politikai hozadéka. A modern, nyu-

gati típusú, veszfáliai állam modellje írta le a legitim hatalomgyakorlás intézményesült ideáltípusát (Kiss, 2009, 22–31.).

A nemzetközi rendszerben a 20. századtól tömegessé váltak azok a hatalomgyakorlási formák, amelyek nem a territorialitás és a klasszikus szuverenitás hatalommaximalizáló logikáját követik. A szabályozó rendszerek pluralitása és burjánzása jelent meg, amelyet az 1970-es években a világtársadalom (world society), az 1990-es években a többszintű kormányzás (multi-level governance), majd a 2000-es évektől a globális kormányzás (global governance) kutatási kerete modellezett. A modellek a nem állami szereplők (a nemzetközi intézmények és a profit-, illetve nem profitorientált társadalmi szereplők) és az államok együttélését racionális keretben, pozitivistá módszerekkel vizsgálták.

A világpolitika sokszínűsége és összetett jellege nem az államok ellenében, azok kárára jön létre. Az 1920-as évektől megfigyelhető az állam politikai funkcióinak fokozódó megosztása, állami kompetenciák átutalása nem állami, funkcionális szereplők részére. David Mitrany foglalkozott először a nemzetközi kapcsolatok területén ezzel a jelenséggel, és az általa felvázolt „működő béke rendszere” sok szempontból érvényesebb a 21. századi globalizálódó világban, mint saját korában volt. A globális kormányzás rendszerében a társadalmi értékek újraelosztásában a nem állami szereplők is részt vesznek: szabályokat, normákat, jogyakorlatokat és magatartási mintázatokat hoznak létre, tartanak fenn, sőt, egyes esetekben, ki is kényszeríthetik azokat.

Rosenau a „kormány nélküli kormányzás” koncepciójával 1991-ben kezdte meg annak a modellnek a kidolgozását, amely a szereplők közötti, kikényszeríthető és ki nem kényszeríthető szabályozási szintek sokféleségét egyszerre ábrázolja, és a világpolitikát a szereplők folyton mozgásban lévő dinamikájából vezeti le. A szereplők közötti szabályok nem territoriális keretek között jönnek létre (Rosenau, 2003, 39.), és egyre jobban visszahatnak a szereplők viselkedésére, racionális döntéseik meghatározására. John Gerard Ruggie szavaival (2004, 503.) a nem állami szereplők „nem territoriális tereket” és igazgatási elveket hoztak létre. Az így létrejött transznacionális kapcsolatok alapja az önkéntes és ki nem kényszeríthető, kodifikált vagy akár nem kodifikált szabályok és jogyakorlatok rendszere, amit az esetek túlnyomó többségében a szereplők követnek – lásd környezetvédelem, munkavédelmi, a biztonságos munkavégzésre vonatkozó szabályok, könyvelési alapelvek, banki, pénzügyi és telekommunikációs jogyakorlatok, hogy csak egy párat említsünk (Hall–Biersteker, 2002; Graz–Nölke, 2008; Abbott–Snidal, 2009; Avant et al., 2010; Ruggie, 2017 [2014]; Roger–Dauvergne, 2016).

A globális kormányzást a szakirodalom nem csak elméleti modellként használja. Két jól elkülönülő értelmezés él egymás mellett. Az egyik – zömében az ENSZ és szakosított szervei, de más nemzetközi intézmények, kutatók által használt – kifejezés a globális kormányzás alatt politikai programot ért. A politikai program lényege a 21. századi globális világ menedzselése, az állami és nem állami

szereplők közötti koordináció, a funkcionális szakpolitikák és intézményi célok – szegénység elleni küzdelem, környezetvédelem, gazdasági szabályozó rendszerek – hatékonyságának növelése, a szereplők feladatainak megfelelő allokálása. A másik értelmezés szerint a globális kormányzás elméleti keret. A fogalmat ebben az értelemben használó kutatókat is két nagyobb csoportra oszthatjuk. Az egyik – ahogy Rosenau is – a megváltozott világpolitika pontos modelljét kívánja felállítani. A másik – zömében a kritikai irányzatok kutatói tartoznak ide – a globális kormányzást a nyugati, modernitás talaján álló világrend diskurzusaként definiálják, amely a fennálló világrend hegemónikus viszonyait burkolja normatív köntösbe.

A modell számos újdonságot hozott a nemzetközi kapcsolatok elméletébe. Általában négy elemet emel ki a szakirodalom. Először is, a modell a hagyományos államközpontú modellekkel szemben kibővül, és magába foglalja a nem állami szereplőket is. A tudományterület meglehetősen tág meghatározással minden olyan közösséget ide sorol, amely önálló cselekvőképességgel (agency) rendelkezik, és hatása van a világpolitikára. A szereplők körét sokféleképp csoportosíthatjuk. A modell – más elméleti keretekkel egyetemben – a John Burton által 1972-ben felvázolt világtársadalom „pókháló modelljét” követi: az 1920-as évektől kezdve aktivizálódó nemzetközi intézmények, az 1970-es évektől fokozott aktivitást mutató profitorientált, gazdasági szereplők – jellemzően a transznacionális társaságok – és a civil szféra nem profitorientált, egy-egy közpolitikai probléma – környezetvédelem, emberi jogok – köré szerveződő civil szervezetei egymás közötti kapcsolatrendszerét határozza meg „nemzetközi viszonyokként”.

A második újdonság a vizsgálati és kapcsolati szinteket (level of analysis) érinti. Olyan többszintű kapcsolatrendszert modellez, amely a lokális, országos, regionális és globális politikai folyamatok összefonódásaiban jelenik meg. A világpolitika egyetlen többszintű kapcsolati dinamikaként – rendszerként – jelenik meg, ahol a részek folyamatos dinamikus kapcsolatban vannak egymással.

Harmadszor, a nemzetközi kapcsolatok világát az államérdek-érvényesítő hatalmi harc szűk modellje helyett sokkal szélesebben értelmezi. A globális kormányzásnak nem egyetlen szervező elve van. Az anarchia mellett – egyenrangú szervező elvként – megjelenik a ki nem kényszeríthető mechanizmusok sokasága, amely átfonja az anarchia világát. A globális kormányzás milliányi, különböző történeti, kulturális kontextusba ágyazódó, eltérő célokkal, szerkezettel és működéssel rendelkező irányító mechanizmus.

Negyedszer, a legitim hatalomgyakorlás nem kizárólag az állam kiváltsága. A globális kormányzás elméleti modellje a „kormány nélküli kormányzás” elvének megfelelően a hatalomgyakorlás számos új helyét (spheres of authority) azonosítja. A versenyszféra irányító rendszereinek és kikényszerítő mechanizmusainak (private authority) külön szakirodalma van: lásd egész piaci szegmenseket irányító vállalatközi rezsimek, a társadalom tagjai között egységes *standardokra*

vonatkozó megállapodások, a biodiverzitás területétől az emberi jogok területén létrejött erkölcsi értékeket teremtő és hirdető transznacionális hálózatok (transnational advocacy networks) és az illegális hatóságok, mint például a maffia vagy a magán zsoldoshadseregek.

A modell két szempontból bír erős magyarázó erővel. Először is, a politikai közösségek határokon átnyúló, többszintű dinamikáit, a globalizáció határokon átívelő folyamatait teszi meg a vizsgálat tárgyává. Másodszor, a hatalomgyakorlás számtalan helyét elismeri, a kikényszeríthető és a jogi kötelező erővel nem bíró megállapodásokat, önkéntes elfogadáson alapuló szabályokat is a szereplők viselkedésére ható dinamika legitim részeként kezeli, komplexebbé téve ezzel napjaink világpolitikai folyamatainak számtalan politikaterületen megnyilvánuló értelmezését.

A GLOBÁLIS KORMÁNYZÁS ELEMEI

James N. Rosenau nemcsak a modell alapítója, de az önálló iskolává vált modell számtalan kutatási napirendjének egyik meghatározója. Rosenau szerint „a globális kormányzás jóval többet jelent, mint formális intézmények és szervezetek összessége, amelyek a nemzetközi ügyeket irányítják vagy nem irányítják. Az Egyesült Nemzetek Szervezete és a nemzetállamok a globális kormányzás elengedhetetlen, de nem egyetlen szereplői.” (Rosenau, 1995, 13.) A globális kormányzás „az emberi tevékenység minden szintjén – a családtól a nemzetközi szervezetekig – megjelenő olyan szabályozási rendszerek együttese, amelyek működésének transznacionális hatásai vannak” (Rosenau, 1995, 13.). A definíció négy eleme közül kettőt minden meghatározásban megtalálunk, a másik kettőt kibővítette a Rosenaut továbbgondoló kutatói közösség.

Az első elem a vizsgálat tárgyát érinti. A cél a politikai közösséget vagy a közösségek egymás közötti kapcsolatait szabályozó mechanizmusok modellezése. A hatalom legitim gyakorlásának kerete rajzolódik ki a sokszereplős, többszintű transznacionális politikában, ahol „az irányítás koncepcióját a szereplők viszonyaiban érhetjük tetten, amely holisztikus értelmezésben szabályrendszert hoz létre” (Rosenau, 1995, 14.). Szabályrendszer ott jön létre, ahol sok, egymással összefüggő mechanizmus működik, egy adott politikaterületen szabályozza, vagy hatással van a szereplők által követett normákra, várakozásokra és magatartási mintákra. A szabályrendszer eredményes működéséhez *per definitionem* nem szükséges a jogi vagy politikai értelemben vett hatalmi központ megléte. Az államok világa mellett a nem állami szereplők súlyának növekedésével kétosztatú világ alakult ki. Ezt a kettősséget nevezi a szakirodalom Rosenau nyomán bifurkáló rendszernek. Az új, többközpontú (értsd nem csak államcentrikus) világ szereplői, államok és nem állami szereplők számtalan fajtája folyamatos és dinamikus kapcsolatban vannak egymással.

Rosenau a definíció második elemében finomítja a keretet. A politikai közösségeket és az azok közötti kapcsolatokat szabályozó rendszerek meglétét az emberi tevékenység minden – lokális, regionális, állam alatti, országos és országhatárokon átívelő – szintjére kiterjeszti. A család kihangsúlyozása a nemzetközi kapcsolatok kutatójának szánt fricska, a kutatás kereteinek, a nemzetközi politikai kapcsolatrendszert érintő viszonyok újragondolására, szélesebb körűvé tételére buzdít.

A harmadik elem vitatott. Az interakciókat csak akkor emeli be a globális kormányzás modelljébe, ha egyénileg vagy kollektív módon megfogalmazott célokat követnek. Ezzel Rosenau kizárja a modellből az olyan nem akaratlagos kapcsolatrendszereket, mint például a társadalmi tanulás, a jogyakorlatok, a politikai innovációk eloszlása. A 2010-es évek elejére a kutatási napirend kutatóinak nagyobb része bővíti a modellt, és az akaratlan szabályozó folyamatokat is a vizsgálat tárgyává teszi.

Végül, a definíció negyedik eleme a rendkívül nehezen megfogható transznacionális hatás. A koncepció egésze elég széles ahhoz, hogy feltételezze, hogy a lokális szinten létrejött civil kezdeményezéseknek is lehet transznacionális hatásuk. Ha egy civil közösség a helyi patak tisztítására szerveződött, akár a jogyakorlata, akár saját szabályozórendszere, akár a patak kitisztításával az ökoszisztémára gyakorolt hatása révén transznacionálissá válhat. A transznacionális elem eredetileg Rosenau-nál korlátozta a modellbe foglalható folyamatokat.

A kormány nélküli kormányzás a globális színpadon egyre gyorsuló ütemben bővülő és dinamikusan változó, formális és nem formális szabályozási kereteket modellezi. Hogyan vizsgálható ez az összetett, folyton változó világ?

A nem állami szereplők bevonása miatt a tradicionális, hatalomközpontú modellhez képest átértékelődik a politikai szereplők működését vizsgáló szempontrendszer. A hatalomgyakorlás helyének deterritorializálásával és dekonstruálásával a modellben nyomon követhető a kompetenciák gyakorlása, illetve azok szétterjedése. A hatalomgyakorlásnak számtalan szférája jött létre: nemcsak a nemzeti, a regionális és a globális szinterek, de az államközi, a civil társadalomban megjelenő és a szupranacionális hatalmak „kompetencia pooljai”. Rosenau hangsúlyozza, hogy ezek a változások minőségi változást hoznak el az anarchikus nemzetközi rendszerben.

A kompetenciák szétszóródása a civil társadalmat is érinti. A transznacionális problémák megjelenésével olyan, korábban a kormányokhoz kötődő feladatok jelentek meg, amelyek megoldásában a civil társadalom is aktivizálta magát, például – hogy az előző példánál maradjunk – a környezetvédelem. Az államok feladata a modernizáció erősödésével, az állampolgárok megnövekedett elvárásai miatt egyre összetettebbé vált, egyre nagyobb terhet rótt rájuk. Maga az állam bátorította, hogy a civil szféra részt vállaljon közösségi feladatok megoldásában. Az erre a feladatra szakosodott közösségek – lásd környezetvédő csoportok – önszerveződésbe kezdtek, így saját magukra érvényes szabályokat hoztak létre,

azaz politikai csoportokká váltak. Az önszerveződés, a civil csoportok szabályrendszere teljesen eltérő logika mentén jött létre, mint a korábbi, hagyományos politikai közösségeké.

Rosenau itt vezette be a kormánytól eltérő „kormányzat” fogalmát (Rosenau, 1992, 6.). A kormányzat olyan közös célok által meghatározott tevékenység, amely nem feltétlenül jogilag kodifikált és formálisan intézményesített kötelezettségekből származik. A szabályok betartásához nincs szükség erőszak-monopóliumra. A kormányzat olyan szabályrendszer, amely csak akkor működik, ha azt a többség (vagy legalábbis akiket a leginkább érint) elfogadja. Működésének alapja a legitimitás. Ha a közösség hatékonyan látja el azokat a funkciókat, amikre létrejött, a tagság részt vesz a közösség fenntartásában. Ha nem eredményes – nem megfelelő módon védi a környezetet, vagy nem a környezetvédelemről szól a tevékenysége – a tagság nem marad meg a közösségben. A civil társadalom talaján létrejött közösségek attól válnak új típusú politikai szerveződéseké, hogy csak az eredményesség igazolja a létüket. Legitimitásuk forrása nem a hatalom, hanem a feladat megoldásának minősége. Csak akkor marad valaki egy környezetvédelmi csoport tagja, ha valóban tenni tud a környezet hatékonyabb védelméért.

A közösségeken belüli szabályozórendszerek két – irányító és elfogadó – részre bontva vizsgálhatók. Az irányító rész a döntéshozatalról, annak módjáról szól. A döntéshozatal lehet formális, akár erőszak-monopóliumhoz vagy akár egy ki nem kényszeríthető alapszerződéshez kötött, de a világpolitika legtöbb irányító hatóságát nem kötik formalizált szabályok, csupán önkéntes megállapodások. A formális és az informális döntéshozatali mechanizmust fenyegető legnagyobb veszély a szabályozások összehangolatlansága, a különböző szinteken az egymásnak ellentmondó szabályok miatt a politikai szereplőket körülvevő szabályok zavarossága és a belső törésvonalak, amelyek a döntés kialakítása során kialakulnak.

A döntéshozatali mechanizmusok sikere azon múlik, hogy a közösség milyen mértékben fogadja el és hajlandó a döntés értelmében viselkedni. A ki nem kényszeríthető szabályok – és ilyen a szabályok többsége – esetén az engedelmesség, az elfogadás, a szabálykövetés nem automatikus. Minél kisebb a közösség formális szabályozottsága, annál nehezebb a szabálykövetést elérni. Ugyanakkor Rosenau rámutat, hogy a legerősebb formális irányító hatóság, az erőszak-monopóliummal rendelkező, a törvényeket legitim módon kikényszeríteni tudó államok esetén is lehet nehézkes a szabálykövetés. Az engedelmesség, a szabálykövetés alapvetően viszonylagos fogalmak.

A globális kormányzás a hagyományos hatalommaximalizáló logika helyett más csoportszervezési elvre épült. Minden politikai közösségben, sőt minden működőképes emberi közösségben csoportszervezési feladatokat kell ellátni. A közösségek ebből a célból akár formális, akár informális intézményeket hozhatnak létre. A hagyományosan működő politikai közösség – az állam –, a végrehajtó

hatalmat, a kormányt bízta meg a közösség mindennapi életének működtetésével. A kormány tevékenysége mögött formális hatalom áll, a rendőri és katonai hatalom, amely a politika gyakorlati alkalmazását, a közrend fenntartását biztosítja. A kormányok akkor is működőképesek maradnak, ha politikájuk széles körű ellenállást vált ki a társadalomban. A kormány dolga általában a külső környezet felől érkező kihívások kezelése, a tagok közötti, az egész közösség széthullásához vezető konfliktusok és szakadások felszámolása és a jóléthez szükséges erőforrások előteremtése (Rosenau, 1992, 4.). Hogy a kormány működni tudjon, jól érthető célokat és konkrét lépéseket kell rendelnie. Működésének mikéntjét belül az Alkotmány, kívül a nemzetközi szerződések szabályozzák.

A nem állami szereplők irányító mechanizmusai szintén problémamegoldásra jöttek létre, és működésüket (akár egy esetleges alapító okiratból fakadó) szabályokkal tartják fenn. A formalizált szabályrendszer azonban működésüknek nem előfeltétele. Informális és formális szervezatként legitimitásuk alapja a létrejöttük okaként szolgáló funkció eredményes és hatékony ellátása.

A kormányzat a globális kormányzás modelljében szélesebb fogalom, mint a kormány, de a kettő nem kizárólagos. A kormányzat fogalmának részesei lehetnek a kormányzati intézmények is, de ide tartoznak az informális, nem kormányzati mechanizmusok is, amelyben az egyes személyek és intézmények saját hatáskörükön belül haladnak előre, elégitik ki szükségleteiket, és teljesítik be vágyaikat (például védik a környezetet).

Ebben az értelemben a kormányzat a rend forrásává válik. A kormányzat rendje nem kikényszeríthető rend, de csak akkor létezik, ha a tagok elfogadják és követik a szabályokat. Ugyanez a logika nemcsak a politikai szereplők felépítésében, de az anarchikus nemzetközi rendben is minőségi változást hoz.

„KORMÁNYOZNI A KORMÁNYOZHATATLANT” – A GLOBÁLIS KORMÁNYZÁS FRAGMENTÁRIS MŰKÖDÉSE

Beszélhetünk-e globális irányító hatóságról? A globális kormányzás modelljében a nemzetközi rend megteremtése és fenntartása nem köthető egyetlen nagyhatalomhoz. Sem képességük, sem hatáskörük nincs a különböző szinteken, különböző csoportok között zajló megállapodások formálására. Az Egyesült Államok katonai kapacitásai bőven elegendők lennének az irányító hatóságok megszállására, de ennek nem sok politikai haszna lenne. A 21. századi világpolitika túlnyomó részén az erőszak, a katonai erő használata nem releváns.

A világpolitikában nincs a nemzetállamok felett álló világkormány. Nincs olyan erő, amely szükség esetén kikényszerítené az államok által kötött szabályok betartását. Rosenau szerint azonban a nem állami szereplők elterjedése a nemzetközi rendszerben megváltoztatta a globalizációs nemzetközi rend természetét. A mo-

dernizációval járó folyamatok nagy része államhatárokon átívelő folyamat. Egyrészt a média, a kultúra, a tudomány, a technológia transznacionálisnak született, nem szorítható be hermetikusan lezárt határok mögé. Másrészt a földrajzi „távolság” fogalmának szűkülésével egyre jobban elmosódnak a kül- és a belföld határai. A folyamatokat nem lehet tisztán az egyik vagy a másik kategóriába sorolni. „Új, szuverenitásmentes közösségekből álló sokközpontú világ jött létre, amely együtt él, mégis versenyben áll a szuverenitással rendelkező szereplők államközpontú világával.” (Rosenau, 1992, 282.) A transznacionális folyamatok elterjedésével, a modernizációval lényegében nemcsak a világ, de a felfogásunk is megváltozott. Az egyén számára a saját államán kívüli események – lásd a világgazdaság, az emberi jogok, a környezetvédelem – is fontossá válnak. Egyének és csoportok között a kapcsolatok hálózati modellje alakul ki, amelyet érdemes kutatni.

A kérdés többé nem az, hogy létrejöhet-e egy olyan globális hatáskörrel rendelkező főhatalom, amely felülről ki tudja kényszeríteni a rendet. A globális kormányzás modelljének szétszórt, a globálistól a nemzetállamon át a helyi közösségi szintekig jelen levő szabályrendszerei alulról hoznak létre összetett alkalmazkodó rendszereket (complex adaptive systems), amelyek a nemzetközi rendet hálózatok egymáshoz kapcsolódó, alulról szabályozott renddé teszik. Ez a kormány nélküli kormányzás világa.

A transznacionális, sok központú világ kialakulása az 1970-es évek transznacionális folyamataira nyúlik vissza, majd az 1990-es években a hidegháború összeomlásával új nemzetközi rendszert hozott létre. Az állam a hálózatokat nem tudja hatékonyan felülről ellenőrizni és szabályozni, a hagyományos állami feladatkörök határai éppen ezért porózussá váltak, az állam kompetenciái átalakultak. A 21. századi globalizációs nemzetközi rendet Rosenau a „fragmegráció” és a „glokalizáció” jelenségével írta le (Rosenau, 2000, 3.).

A fragmegráció vagy globalizáció – ahogy a szóalkotás is jelzi – lényege két, egymással egyidejű folyamat erősödése, amelyek a hagyományos, a territorialitás és a szuverenitás alapelvein nyugvó, államközpontú világot alakítják át. Az egyik az integráció, amelyben az állam – hogy a határokon átívelő problémákat kezelni tudja – fokozatosan kompetenciákat utal át az állam feletti szereplők szintjére. A másik, a fragmentáció vagy lokalizáció, az állami kompetenciák állam alatti szereplők szintjére történő leutalása. A lokális irányba történő lassú átrendeződés, a mezzoszint megerősödése sokrétű, társadalmi gazdasági és politikai folyamatokat érint. Ide tartozik a kiterjedt politikai hatással bíró transznacionális vállalatok aktivitása, a helyi termelői közösségek lokális identitást erősítő szerepe, a nagy(világ)városok sajátos urbanizációja, Nyugat-Európában a középosztály a második világháború utáni politikai konszenzuskeretet felrúgó, a politikai váltó-gazdaságot fenntartó középpártok elleni „lázdása”, útkeresése. Ide tartoznak az erősödő regionális identitások, regionális autonóm törekvések, a szecessziós folyamatok, többek között Belgiumban, Skóciában, Katalóniában, az etnikai moz-

galmak, az államhatárokat el nem ismerő transznacionális folyamatok, járványok, a nemzetközi fegyver- és drogkereskedelem. A regionális szereplők, etnikumok, kisebbségek, metropoliszok az 1970-es évektől dinamikusan fejlődő mezzo- és mikroszintet teremtettek, szubnacionális, állam alatti erőközpontokat alakítottak ki, hatékonyan vállalva át egyes társadalmi problémák kezelését. Az emberek mindennapjait érintő folyamatok, tevékenységek, normák, eszmék, áruk, szolgáltatások a világ minden földrajzi pontján, civilizációtól függetlenül megjelentek.

A fragmegrációt nyolc folyamat hajtja előre: a mikroelektronika és a képességek forradalma (skill revolution) felel a nem állami szereplők megerősödéséért. Rosenau ide sorolja a szervezetek számának robbanásszerű növekedését, a globális struktúrák bifurkációját,¹ a globális migrációt, ideértve az emberi mobilitás minden formáját, a territorialitást, az államok és a szuverenitás meggyengülését, a klasszikus politikai irányító hatóságok válságát és végül a nemzetgazdaságok globalizálódását. A fragmegráció jelenségeit négy szinten vizsgáljuk. Mikroszinten, azaz az egyének szintjén. Makroszinten, azaz a politikai közösségek szintjén. Makro-makroszinten, azaz a politikai közösségek egymás közötti viszonyában, és makro-mikroszinten, azaz a politikai közösségek és az egyének viszonyában.

Az első és legfontosabb globális dinamika a képességek forradalma. Az emberi képességalapú oktatás, tevékenység új mintát teremtett a globalizáció korában. Míg a 19. század vége, 20. század eleje oktatásának a művelt, tájékozott polgár volt az ideáltípusa, a 20. század vége és a 21. század eleje a tájékozottság elérésében nem az információ megszerzésére, hanem a szabadon és nagy tömegben elérhető információ szelektálásának képességére helyezi a hangsúlyt. A képességforradalom a közösségszerveződés egyik hajtóereje, az emberek számára a könnyebben elérhető ismeretek önmagukban nem tennék lehetővé, hogy az állam legitimitásának válságára válaszoljanak. Azok a képességek, amelyek lehetővé teszik, hogy felismerjék és beazonosítsák a világban megtalálható, velük közös kulturális, politikai és egyéb preferenciákat osztó csoportokat, és az internet és a modern közösségi média segítségével új kommunikációs formákat igénybe véve meginduljanak a nem területi alapú közösségfejlődés rögzös útján.

Az egyéneknek az „információs forradalom” miatt nyílt lehetősége a világpolitika színpadán fellépni. A folyamat középpontjában az értéksemleges információáramlás és az információ értékekkel telített értelmezése áll. Rosenau kettéválasztja a folyamatot. Míg az információ szubjektív, értékekkel bíró halmaz, maga az információs technológia értéksemleges. A kommunikációs technológiát használó ember látja el értékkel, így kerül be a politikai, kulturális közbeszédbe. Az információs technológia segítségével mindannyian olyan ügyeket, történeteket

¹ A II. világháború után kezdett a világpolitika szerkezete megváltozni. Az államok mellett más szereplők is hatással kezdtek lenni a világpolitika alakítására. Rosenau szóhasználatával „sokközpontú világ” jött létre, és a két világ egymás mellett létezik (Rosenau, 1992).

ismerünk meg, amelyek földrajzilag távol történnek tőlünk, mégis, érdeklődési körünk és értékeink mentén összekötnek minket. A legtöbbit idézett példa a környezetvédelem ügye. Az információs technológiák segítik a territorialitásmentes, a közös érdeklődési kör, értékészlet mentén kialakuló csoportok fennmaradását, erősítik a tagok csoportlojalitását.

Az információs technológia nemcsak az emberek képességeit fejleszti, látóköretét tágítja, hanem azzal, hogy más közösségek életét megismerteti, megváltoztatja az egyén és a társadalom egymáshoz való viszonyát. Az egyént és a társadalmat nem kizárólag az állam és állampolgár között meglévő lojalitás köti össze, hanem új lojalitási viszonyok jönnek létre, ahogy az emberek nemzetközi, az államok határain átívelő ügyek mentén politikai közösségekbe szerveződnek. A példát folytatva: egy-egy környezetvédő csoport elkötelezett, aktív tagjaivá válnak. Az új politikai közösségek pedig teljesen új, alulról kormányzott globális struktúra kiépítését teszik lehetővé, amelyet a hatalom maximalizálása helyett a szükségletkielégítés, a feladatorientáltság jellemez. A környezetvédő csoportok nem a hatalompolitika szereplői, hanem adott funkciót (például a bálnák megmentését) ellátó nemzetközi közösség tagjai lesznek.

A közösségi média, az internet segítségével formálódó közösségek között laza mellérendelt viszonyok jöttek létre, lehetővé téve, hogy az egyén nagyobb szerepet játsszon a közösség (újra)szervezésében. A lazább hierarchikus viszonyok miatt az új közösségek ugyan sem demokratikusabbak, sem nyitottabbak nem lettek, de a szabályozó mechanizmusok igen. A közösségek rugalmasabbá és a döntéshozatali válságokra is fogékonyabbá váltak.

A KORMÁNY NÉLKÜLI KORMÁNYZÁS SZABÁLYOZÓ MECHANIZMUSÁNAK MŰKÖDÉSE

Felmerül a kérdés, lehet-e ezt a sokaságot eredményesen kormányozni? Biztató jeleket már látunk: a globális kormányzás koordinációs mechanizmusként működőképes. Hatékonysága nem egyetlen központi hatalom létrejöttétől függ, hanem a különböző decentralizált irányító hatóságok koordináltságának mértékétől. A rendszert két folyamat teszi sérülékennyé. A különböző, érvényben lévő, de egymással ellentétes szabályok együttes jelenléte meggyengíti a politikai közösségek hatékony fellépését, aláásva ezzel a legitimitásukat. A másik tényező a politikai közösségek divergenciája. Vannak célorientált szereplők, amelyek nem hajlandóak külső szereplőkkel együttműködni, de vannak gyenge szereplők is, ahol a tagság nem tartja be, nem hajtja végre a közösségi szabályokat.

Az egyes szabályozó rendszerek az emberi élet minden területén megjelentek a bálnák védelmétől az illegális bányászat beszüntetéséig. Az internet lehetővé teszi az egyes közösségek irányító hatóságainak könnyebb koordinációját, ugyanakkor demokratikusabbá és elszámoltathatóbbá is teszi a közösségeket.

A két folyamat egymást erősíti, az elszámoltathatóság még nagyobb koordinációt kíván.

Rosenau 2000-ben a kormányzó mechanizmusok hat ideáltípusát dolgozta ki, amelyek egymás mellett, egymást erősítve vannak jelen a rendszerben (Rosenau, 2000, 11–16.). Három folyamat vagy egyirányú, vagy horizontális, vagy vertikális. Formális, egyirányú kormányzás az intézményesült politikai szervezeteken (államok, transznacionális társaságok, nemzetközi szervezetek) belüli fentről lefelé ható szabályozó mechanizmusa (top-down governance). Ezzel ellentétes – de szintén egyetlen, meghatározott irányba ható kormányzat az informális szerveződések (NGO-k, nemzetközi civil szervezetek és a tömegszervezetek) lentől felfelé építkező szabályrendszere (bottom-up governance). Informális és formális elemeket egyaránt tartalmaznak a piaci szabályozási rendszerek (market governance). A több irányban egyszerre ható, egyszerre vertikális és horizontális szabályozási rendszereknek szintén három fajtáját különítette el Rosenau. A hálózati kormányzás (governance by-network model) modellje egyenrangú, formálisan intézményesült partnerek közötti alkufolyamatokra épül – például kormányok, üzleti szövetségek vagy civil szervezetek között. Az ötödik, a vállvetve együtt (side-by-side) modell a transznacionális, nem kormányzati szervek és az államparátus tagjainak szoros együttműködésén, formális és informális megállapodásain, gyakorlatán alapul. Itt az együttműködés formalizált és informális gyakorlata úgy összefonódott, hogy lehetetlen őket szétszálazni. A hatodik ideáltípus a Möbius-szalag hálózati modell (the mobius-web model), ahol a világpolitika minden szereplője közötti kapcsolati forma olyan intenzívvé vált, olyan erősen hálózatosodott, hogy nem lehet az események irányát, szintjét a hálózati struktúrán belül elkülöníteni.

A kormányzás formái, a szereplők közötti szabályok a világrend fenntartásában segédkeznek, a globális kormányzás és a fennálló nemzetközi rend természetét határozzák meg. A világrend alapját azok a szabályok jelentik, amelyben a hatalom megoszlását, a szereplők egymás közti hierarchiáját szabályozzák a legfontosabb szereplők között, illetve minden funkcionális, rutinszerű megállapodás, ami egy-egy adott nemzetközi probléma megoldására jött létre, például a kereskedelem, a postai szolgáltatások és az útlelvizsgálat területén.

A rend előfeltétele és következménye is a kormányzásnak, a kormányzat nem létezhet rend nélkül, és rend sem kormányzat nélkül. A globális kormányzás ebben az értelemben olyan minőségileg új nemzetközi szabályrendszer, amely a kormányzati és a nem kormányzati szereplőket összefogva az államhatárokon átívelő tevékenység szabályozásában és fenntartásában működik közre.

A nemzetközi rezsím fogalmával ellentétben a világrendben létező kormányzat nem csak a tevékenység egyetlen szférájához kapcsolódik. Ide tartoznak azok a megállapodások, amelyek a rezsimek között léteznek. Akkor jelennek meg, ha két rezsím átfedi egymást, konfrontálódik, azaz megkívánja a versengő érdekek

mellett kialakuló együttműködés elősegítését. Oran Young megfogalmazásában „a nemzetközi rend számos területet felölelő, a nemzetközi társadalom minden (legalábbis majdnem minden) tagjának tevékenységét irányító széles keretegyezmény” (Young, 1997, 4–5.).

Az összetett alkalmazkodó rendszerek (complex adaptive system) segítségével még pontosabban modellezhető a globális kormányzás (Rosenau, 2006, 110.). A 2010-es években a Santa Fe Intézetben matematikusok, közgazdászok, informatikusok, politológusok, biológusok és fizikusok dolgozták ki a rendszerek szabályozottságának mérési elméleti és módszertani alapjait. A rendszer egymással kapcsolatban álló részekből áll, amelyek mindegyike önálló cselekvési képességgel bír. Önálló működésük során kapcsolatra lépnek egymással, és hatnak a másik magatartására. Az egymásra ható részek közös viselkedésmintákat alakítanak ki, vagy törnek meg, ahogy az egész rendszert új kihívások érik. A részek egymással való kapcsolata teszi őket rendszerré. Az összetettséget az a képesség adja, ahogyan új viselkedésmintákat alakítanak ki. A kihívásokra való gyors reagálás teszi a rendszert alkalmazkodóvá. Az összetett alkalmazkodó rendszerek működésének feltétele a decentralizált döntéshozatali rendszerek globális szintű jelenléte. A modell mérési adatai azt mutatják, hogy a rendszer részei az idő során együtt fejlődnek, egyre inkább alkalmazkodnak egymáshoz, miközben fokozatosan erősödik a koordináció közöttük. A koordináció idővel elérheti azt a fokot, amikor „kikényszeríti” a szabályozást.

Rosenau tizenhét különböző hálózatosodott csoportot vizsgált (például terroristák, diákok, szakszervezetek, munkaadók, migránsok, katonák, fogyasztók), és ezek hatását a globális politikára (Rosenau, 2008). A hálózatok dinamikáját, a transznacionális folyamatok politikaszervező dinamikáját írja le Rosenau „kormány nélküli kormányzás” koncepciója, a főhatalom nélküli rend, amely képes globális skálán döntéseket kikényszeríteni. A transznacionális folyamatok kezelésében részt vevő, állami és nem állami szereplők hálózatokat, összetett alkalmazkodó rendszereket hoztak létre.

A „fragmegráció” világa kormányozható, rendezett világ. A kormányzás az alulról építkező szabályrendszer vagy irányítási mechanizmus legitimitásán alapszik, mint például a többszintű kormányzás elterjedése, a központi kormány dekoncentrációja, decentralizációja, vagy az egyre nagyobb számban, egyre több helyen megjelenő civil és nemzetközi szervezetek, illetve a szereplők közötti szabályozó mechanizmusok kialakulása.

Az állam átalakulása fokozatos teret ad az új politikai közösségeknek. A legtöbb állam mély válságon megy át: nem tud a fragmegratív folyamatokhoz alkalmazkodó döntéseket meghozni. A modern állam hatalmi bázisai meggyengültek, a vagyon és a hatalom forrásait privatizálták. Az állam nem tudja a határain a transznacionális, globális folyamatokat kézben tartani, így dekoncentrálja hatalmát. Az állam egyre kevésbé képes az állampolgárai szükségleteit kielégíteni,

átadja ezeket a funkciókat az információs forradalom termékeinek, a különböző közösségi problémákat átvállaló hálózatoknak. Az új világ sem mentes a konfliktusoktól, de a konfliktus forrásai nem a hagyományos államközi hatalmi törésvonalak mentén keletkeznek. A hálózatosodás az egymást átfedő csoporttagságok miatt nehezebben azonosítható törésvonalakat hoz létre, megnehezíti a tömeges mobilizációt és a hagyományos típusú konfliktusok kiobbantását.

KONKLÚZIÓ

Az állami és nem állami szereplők elterjedése és az irányító hatóságok sokasodása és szétterjedése nem teremt káoszt a nemzetközi rendszerben. Olyan magatartási mintákat hoz létre, amelyek idővel megkívánják a szabályozást, dinamikusán változó rendezettséget teremtve az anarchiában.

A nemzetközi rendszer anarchiájának csillapítására a nemzetközi rendszer minőségét átalakító folyamatok jöttek létre, melyben a civil társadalom és a szélesebb értelemben vett nem állami szereplők meghatározó szerepet játszanak. Egyrészt, a funkcionális problémákra új politikai közösségek jöttek létre, amelyek szervező elve és egyben legitimitásának forrása a hatalommaximalizálás helyett a létrejöttükhöz hozzájáruló probléma eredményes megoldása lett.

Másrészt, a hagyományos politikai közösségek is átalakulóban vannak. A globális kormányzás üzenete, hogy hosszú távon a nemzetközi kapcsolatok fő mozgatórugója a hatalom helyett a legitimitás lehet. A globális kormányzás egyik legfőbb jellemzője, hogy a kommunikáció robbanásszerű elterjedésével a hatalom átalakul. Minél integráltabbá válik a rendszer, az információ annál szabadabban áramlik. A közösségek reagálnak az információra, van visszajelzés, meg tudják változtatni céljaikat, és alkalmazkodni tudnak a folyamatosan változó környezethez. A területi, az erőszak-monopóliumon alapuló hatalom egyre kevésbé tudja a globális problémákat megoldani, fokozatosan átalakul. Ebben a rendszerben a klasszikus törésvonalak is átalakulnak. A rendszer stabilitása nem a hatalommegosztás változásától, hanem az egyes irányító hatóságok és azok kapcsolatrendszerének kompatibilitásától, problémamegoldó képességének eredményességétől függ.

Békésebbé vált-e így a világ? A modell azt mutatja, hogy nemcsak a lehetséges konfrontációk sokszorozódtak meg, hanem a konfliktus békés rendezése melletti ösztönzők száma is. A stabilitás mellett szólhat, hogy a katonai erőszakhasználat egyre kevesebb területen váltható át politikai haszonná. Az új és a régi szereplők között azonban még mindig szép számmal akadnak olyanok, akik erőszak alkalmazásával politikai hasznot realizálhatnak. A régi szereplők, az államok egyre kevésbé tudják a transznacionális folyamatokat ellenőrzésük alatt tartani, az új szereplők dinamikus rendjének eddig kevés alkalma volt valódi globális problémával szembenéznie. A 2008-as világválság biztató jeleket küldött. A gazdasági

globalizáció – egyébként legsűrűbben szabályozott területén – a gazdasági világválságra a felügyeleti és szabályozási rendszerek megerősítésével válaszolt. Az új rendszer nem garantálja a békés és biztonságos világot, de fokozatosan, a szabályozottság és a hálózatosodás növelésével ebbe az irányba mozdul el.

IRODALOM

- Abbott, K. – Snidal, D. (2009): The Governance Triangle: Regulatory Standards Institutions and the Shadow of the State. In: Mattli, W. – Woods, N.: *The Politics of Global Regulation*. Princeton University Press, 44–88. DOI: 10.1515/9781400830732.44, https://www.researchgate.net/publication/228677087_The_Governance_Triangle_Regulatory_Standards_Institutions_and_the_Shadow_of_the_State
- Adler, E. (2012): Chapter 5: Constructivism and International Relations: Sources, Contributions, and Debates. In: Carlsnaes, W. – Risse, T. – Simmons, B. A. (eds.): *Handbook of International Relations*. London: Sage Publishing, 112–144. DOI: 10.4135/9781446247587.n5, https://www.researchgate.net/publication/311746837_Constructivism_in_International_Relations_Sources_Contributions_and_Debates
- Avant, D. D. – Finnemore, M. – Sell, S. K. (eds.) (2010): *Who Governs the Globe?* New York: Cambridge University Press, DOI: 10.1017/CBO9780511845369
- Doyle, M. W. (1997): *Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism*. New York, NY: W. W. Norton & Company
- Graz, J.-C. – Nölke, A. (eds.) (2008): *Transnational Private Governance and Its Limits*. London: Routledge, https://www.researchgate.net/publication/277597615_Transnational_Private_Governance_and_Its_Limits
- Hall, R. B. – Biersteker, T. J. (eds.) (2002): *The Emergence of Private Authority in Global Governance*. Rhode Island: Brown University–Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511491238
- Jackson, R. H. – Sørensen, G. (2007): 'Liberalism'. In: *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press, 97–128. DOI: 10.1093/hepl/9780198707554.003.0004
- Kiss J. L. (2009): *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. Budapest: Osiris Kiadó
- Moravcsik, A. (1997): Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*, 51, 4, 513–553. https://pdfs.semanticscholar.org/867e/526616be51c7b202ba6462cb9c02650777db.pdf?_ga=2.255327626.363178415.1592155259-240194266.1562240455
- Roger, C. – Dauvergne, P. (2016): The Rise of Transnational Governance as a Field of Study. *International Studies Review*, 18, 3, 415–437. DOI: 10.1093/isr/viw001, https://www.researchgate.net/publication/301565321_The_Rise_of_Transnational_Governance_as_a_Field_of_Study
- Rosenau, J. N. (1990): *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*. Princeton: Princeton University Press
- Rosenau, J. N. (1992): Governance Order and Change in World Politics. In: Rosenau, J. N. – Czempiel, E.-O. (eds.): *Governance without Government: Order and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–29. DOI: 10.1017/CBO9780511521775.003, <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/08/j.-Governance-without-Government-Order-and-Change-in-World-Politics-pp-1-30.pdf>

- Rosenau, J. N. (1995): Governance in the Twenty-first Century. *Global Governance*, 1, 1 (Winter 1995), 13–43. <https://www.jstor.org/stable/27800099?seq=1>
- Rosenau, J. N. (2000): *The Governance of Fragmentation: Neither a World Republic nor a Global Interstate System*. http://aura.u-pec.fr/regimen/_fich/_pdf/pub_002.pdf
- Rosenau, J. N. (2003): *Distant Proximities: Dynamics beyond Globalization*. Princeton: Princeton University Press
- Rosenau, J. N. (2006): *The Study of World Politics*. Vol. 1: *Theoretical and Methodological Challenges*. Routledge, https://www.researchgate.net/publication/306220362_The_study_of_world_politics
- Rosenau, J. N. (2007): Governing the Ungovernable: The Challenge of a Global Disaggregation of Authority. *Regulation & Governance*, 1, 1, 88–97. DOI: 10.1111/j.1748-5991.2007.00001.x
- Rosenau, J. N. (2008): *People Count!: Networked Individuals in Global Politics*. London: Routledge
- Ruggie, J. G. (2004): *Reconstituting the Global Public Domain: Issues, Actors and Practices*. Working Paper Series. RWP04-031, Harvard University, John F. Kennedy School of Government, DOI: 10.1177/1354066104047847, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1354066104047847>
- Ruggie, J. G. (2017 [2014]): Regulating Multinationals: The UN Guiding Principles, Civil Society, and International Legalization. In: Rodríguez-Garavito, C. (ed.): *Business and Human Rights: Beyond the End of the Beginning*. <https://ssrn.com/abstract=2474236>
- Szűcs A. (2013): Locke relevanciája napjaink nemzetközi rendszerének értelmezésében – A liberális világállam megvalósulásának lehetősége. *Politikatudományi Szemle*, 22, 2, 93–114. http://www.poltudszemle.hu/szamok/2013_2szam/szucs.pdf
- Waltz, K. (1979): *Theory of International Politics*. California: McGraw-Hill, <https://bit.ly/30P9PYu>
- Wendt, A. (1992): Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46, 2, 391–425. <https://www.jstor.org/stable/2706858?seq=1>
- Young, O. R. (1997): Rights, Rules and Resources in World Affairs. In: Young, O. R. (ed.): *Global Governance: Drawing Insights from the Environmental Experience*. Massachusetts: MIT Press